БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

# ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ФЕВРАЛЬ 7 ПЯТНИЦА № 26 (3996)

Өртээ 20 коп.

## БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чаңгыс эвиниң күчүлүг көргүзүү (1 арын).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: **А. Тогут-оол.** — Партия организациязының ажылында четпестерни чайладыр (2 арын).

Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганиниың чагаазы (2 арын).

**Х. Доржу.** — Профөвилел организацияларының ажылын улам бедик деңнелче (2 арын).

**М. Машпаздай.** — Политиктиг илеткелдерни болгаш лекцияларны чон ортузунга калбартыр (2 арын).

СОВЕТ ТУРГУЗУГ: **О. Менге-Байыр.**— Соңгукчуларның чагыгларының күүселдези. Көдээ Совет даргазының отчеду. **К. Нурзат.** — Чугула айтырыгны чугаалашкан. (3 арын).

Оларның өг-бүлезинде (3 арын).

Уруглар солуну—«Сылдысчыгаштың» дугайында (3 арын).

Американың Каттышкан Штаттарының национал академиязының президентизи дээрги Детлев Бронкуга, Делегейниң теофизика чылын эртирер талазы-биле национы комитеттиң даргазы дээрги Джозеф Капланга (4 арын).

**А. Тыртык-Кара.** — Хаакчыларның белеткели (4 арын).

## СОҢГУЛДА КАМПАНИЯЗЫНЫҢ ЧАА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар кампаниязы бодунуң чаа, харыысалгалыг үе-чадазынче шилчип кирген. Февральдың 5—6 хүннеринде областың үлетпүр черлеринге, колхозтарынга болгаш совхозтарынга, МТС-теринге, өредилге болгаш албан черлеринге ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттарга кандидаттар депшидериниң ажылчы чоннар хуралдары эгелээн. Депутаттарга кандидаттар депшидилгезинге болгаш ону деткиринге холбаштырган соңгулда мурнунуң хуралдары бегүн уламна калбарып турар. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органының ам болуп соңгулдаларынга бистиң Коммунистиг партиявыс моон мурнунда болуп тургулаан соңгулдалар кампанияларынга ышкаш партия кежигүнү эвестер-биле чаңгыс блок, чаңгыс эвилел болуп ап турарының дугайын төп солуннар болгаш радио удаа-дараа медээлеп турар.

Совет Эвилелинге—тиилеп турар социализмниң чүргүнга—бот-боттарынга удурланышкак аңгылар чок чүртка, кодээзиниң болгаш хоорайының ажыл-ишчилери коммунизмниң тургузукчулары кылдыр сырый каттышкан чаңгыс колектив болуп турар чүртка коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогу болза, амыдыралдың ыяавыла болдурар чугула херээ апарган. Ол болза бүгү совет улустуң мораль-политиктиг бузулбас чаңгыс эвиниң өскү илереэшкини, Коммунистиг партияның болгаш партия кежигүнү эвес массаларның нинти эрге-ажыының чарылбас чаңгыс аай болуп турары болур.

Бистиң областың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутаттарынга боттарының кандидаттары кылдыр бистиң чонувустуң эң эки оолдар, кыстарын чаңгыс эп-сеткилдиг улуг көдүрлүүшкүн-биле, улам сырый каттыжыышкынның байдалы-биле депшидип эгелээн. Олар коммунистерни-даа, партия кежигүнү эвестерни-даа депутаттарның кандидаттарынга депшиткен. Тес-Хем районнуң Ленин аттыг, өвүрнүң—«Торгалыг», Сут-Хөлдүң — «Коммунизмниң херели» колхозтарының колхозчуларының Шагаан Арыг, Сарыг-Сеп МТС-тернің ажылчын, албан-хаакчыларының болгаш өске-даа коллективтерниң нинти хуралдары Кызылдың № 331 соңгулда округундан Эвилелдің Совединге депутаттың кандидады кылдыр СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары эш Салчак Калбакхорекович **Токаны** депшиткен.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, СЭКП ТК-ның кежигүнү Михаил Алексеевич **Ясновту** РСФСР-ден Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Иркутскиниң № 24 соңгулда округундан соңгулдар депутаттың кандидадынга бистиң соңгукчуларывыс чаңгыс үн-биле депшидип турар.

Кызылдың болгаш Бии-Хем районнуң соңгукчулары № 609 соңгулда округунуң талазы-биле эш Домна Родионовна **Завьялованы;** Тожу, Каа-Хем, Эрзин, Тес-Хем болгаш Таңды районнарның ажылчы чоннары Кызылдың чөөн талакы № 610 соңгулда округунуң талазы-биле эш Александр Маныгеевич **Чимбаны;** Чаа-Хөл, Улуг-Хем районнарның ажылчы чоннары Шагаан-Арыгның № 611 соңгулда округунуң талазы-биле эш Сат Шангыроловна **Дукежекти;** Чөөн-Хемчик, Сут-Хөл, Өвүр районнарның ажылчы чоннары Чадаананың № 612 соңгулда округунуң талазы-биле эш Монгуш Докур-оолович **Доктугуну;** Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның ажылчы чоннары Кызыл-Мажалыктың № 613 соңгулда округунуң талазы-биле эш Сула Чавылаевич Сарыгларны Националдар Совединің депутаттарының кандидаттарынга депшиткеннер.

Совет соңгукчулар ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутаттарынга кандидаттарны депшитпишаан, оларга бедик идегелди илередип, депутатка кандидат бүрүү партияның ажылдан кылганы иштики болгаш даштыкы политиканы амыдыралга боттандырарынга бүгү талазы-биле шиитпирлиг болгаш туруштуг болур дээрзинге бүзүреп турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутаттарынга кандидаттар депшидилгелери чоннуң тура-соруун хостуг болгаш долу хандырарын илергейлеп турар делегейде өнне демократтыг совет соңгулда системазынга үндезилээн чоруттунуп турар. Бисте кандидаттарның депшидилгези ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның сырый кады ажылдажылгазының байдалынга, олардың бот-боттарынга идегелиниң болгаш ханы найыралдың ёзузунга эрттип, совет кижилериң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң улам ыңайгы көдүрлүүшкүну-биле, үлетпүрге, транспортка, көдээ ажыл-агыйга социалистиг чарыштың калбарышкыныбиле үдеттирип турар. Улус ажыл-агылының планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш, Совет Төрөөн чүрттүң экономиктиг күчүзүн улам ыңай күштелдирер дээш демиселди мындыг политиктиг кампаниялларга холбаштырары бисте чаңчыл апарган.

Бистиң партиявыстың политиказы улустарның аас-кежиннге болгаш чечектелиишкиннге бараан болуп, чоннуң амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалап турарын эки билир бис. Совет кижилер ол дугайын боттарының соңгулда мурнундагы хуралдарынга өткүт-чидип-биле чугаалап, чыл бүрүде боттарының материалдыг чаагай чоруунуң улам-на экижип турарын, ол талазы-биле бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың чорудуп турар чаа-чаа хемчеглерин эки билип, коммунистиг партияны, Совет чазакты долгандыр улам сырый каттыжыышкынның демдээн көргүзүп турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткелдер тайбың лагериниң демократияның болгаш социализмниң улам ыңай быжыгыш турарының, Совет Эвилели-биле улус демократия чүрттарының пайыралының болгаш кады ажылдажылгазының улам-на өскениниң болгаш быжыкканының үезинде эрттип турар. Совет кижилер тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле улустар-биле интернационалчы харылзаны быжыглап болгаш калбартып турар.

Бистиң области чогаадыкчы күштерниң чечектелиишкини ССРЭ-ниң Дээди Совединге 1954 чылда болган соңгулдалардан бээр дыка өзүдделиг болган. Областың ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдер, области мурнакчы областарның деңнелинге чедирер дээш дыка күжениишкинниг ажылдаанар.

Партия организацияларының амгы чугула соруглазы—партияның болгаш чазактың салган соруглаларын чедиишкиннинг күүседиринче массаның күжүн улам сырый мобилизастаары, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогун, Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш чоннуң чаңгыс эвин улам күштүг быжыглаары, бүгү соңгукчуларның соңгулдаларга идепкейлиг киржилгезин хандырары болур.

Партия организациялары ССРЭ-ниң Конституциязының улуг принциптерин, совет хамаатыларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин, совет нинтилел болгаш күрүне тургузуунуң капиталистиг тургузуулан артык чоруун ажылчы чоннарга доктаамал тайылбырлаар, совет патриотизмниң, бистиң нинтилелиистиң мораль-политиктиг чаңгыс эвинин, совет улустуң бузулбас найыралының күчү-күжүн оларга көргүзер херек.

ССРЭ-ниң Дээди Совединің соңгулдаларының хүнү чоокшулап орар. Коммунистиг партияны, Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан совет улус бо соңгулдаларга мораль-политиктиг чаңгыс эптин, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң чайынначак тиилелгезин база катап көргүзер.

### ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле областың болгаш округтарның соңгулда комиссияларындан дыңнадыг

Эвилелдің Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 331 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Кызылдың Ленин кудумчузунда № 29 бажында, облпрофсовет, телефон № 3—09.

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле областың соңгулда комиссиязы: Кызылдың Ленин кудумчузунда № 28 бажыңның II каъдының № 41 өрээлинде, телефон № 1—70.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның № 609 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Кызылдың Ленин кудумчузунда № 28 бажыңның 1 каъдының № 62 өрээлинде, телефон № 1—73.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың Чөөн талакы № 610 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Кызылдың Ленин кудумчузунда № 28 бажыңның 1 каъдының № 54 өрээлинде, телефон № 1—84.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Шагаан-Арыгның № 611 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Шагаан-Арыгның Советская кудумчузунуң № 62 бажыңында, райкүүсков, телефон № 72.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Чадаананың № 612 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Чадаананың Сталин кудумчузунда № 17 бажында, райкүүсков, телефон № 36.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл-Мажалыктың № 613 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы: Кызыл-Мажалык суурнуң Октябрь кудумчузунда № 10 бажында, СЭКП райкому, телефон № 0—61.

# *Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чаңгыс эвиниң күчүлүг көргүзүү*

## ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутаттарынга кандидаттар депшидилгези

### МОСКВА БОЛГАШ МОСКВА ОБЛАСТЬ

Найыслалдың будтуулгелеринде, тудугларында, албан болгаш өредилге черлеринде ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хуралдары эртип турар. Боттарының эң эки төлөлекчилерин, бистин Төрөөн чүртүвүстүң шынчы оолдарын болгаш кыстарын, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчуларын ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутаттарынга кандидаттар кылдыр москвачылар улуг көдүрлүүшкүнбиле болгаш бир эп-сеткил-биле депшидип турар.

«Калибр», «Каучук», биче литражтыг автомобильдер заводтарының, Москваның Бауман аттыг техниктиг дээди училищезиниң, Төп телеграфтың коллективтериниң хуралдары политиктиг бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен. ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутадынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары Никита Сергеевич **Хрущевту** ол черлер депшиткен. Москва хоорайның Киевский, Ленинградский, Пролетарский болгаш өске-даа соңгулда округтарының болгаш өске-даа соңгулда округтарының өлөөн хөй будтуулгелериниң хуралдарынга база Н. С. Хрущевтуң кандитатуразын адаан.

**Сталинский** соңгулда округунуң девискаэринде турар Москваның электролампа заводунга хөй кижилиг хурал болган.

— Бөгүн бистиинде улуг болгаш байыралдыг хүн болуп турар — деп, слесарь эш Ловков чугаалаан. — Конституцияда бижиттинген боттарывыстың хүндүлүг эргевисти боттандырар—ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутадынга кандидат депшидер дээш чыылган бис. Четки-электрод цехиниң слесарь-наладчиги Алексей Михайлович **Малинкинни** депшидерин бистиң коллективтиң өмүнээзинден саналдап тур мен. Ол дээрге бистиң эң дээре будуулгечивис. Чоокта чаа аная Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Эш Ловковтуң саналын изин-биле чүүлүгүүнген болгаш хуралдың киржикчилери бир үн-биле хүлээп алган.

Ол-ла соңгулда округунга Москваның инструмент заводунуң коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің депутадынга боттарының кандидады кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Отто Вильгельмович **Куусиненни** адаан.

**Ждановский** соңгулда округунга Микоян аттыг эт комбинадының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Леонид Ильич **Брежневти** депшиткен, а күрүненің 1-ги подшипник заводунуң ажылчыннарының, инженерлериниң, техниктериниң болгаш албан-хаакчыларының хөй муң кижи киржикчилиг хуралы—сураглыг штамповщик Пантелеймон Григорьевич **Шемякинни** депшиткен.

Лихачев аттыг автозаводтуң ажылдакчыларының соңгулда мурнунуң хуралындан ССРЭ-ниң Дээди Совединің **Пролетарский** соңгулда округунуң талазы-биле депутадының кандидадынга автозаводтуң директору Алексей Георгиевич **Крыловту** депшиткен. Ол-ла округта «Динамо» заводтуң ажылчыннарының, инженерлериниң, техниктериниң болгаш албан-хаакчыларының хуралындан ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Алексей Илларионович **Кириченкону** депшидерин шиитпирлээн.

Москваның 1-ги медицина институдуның башкыларының, профессорларының, студентилериниң болгаш албан-хаакчыларының нинти хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің **Фрунзенский** соңгулда округунуң талазы-биле депутадының кандидадынга ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совединің күүскомунуң даргазы Николай Иванович **Бобровниковту** депшидерин доктааткан.

Машина тудугжуларының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің **Киевский** соңгулда округунуң талазы-биле депутадының кандидадынга партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары Владимир Иванович **Устиновту** депшиткен.

**Ленинградский** соңгулда округунга шеригагаарның Жуковский аттыг инженер академиязының бот составы депутатка бодунуң кандидады кылдыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Аверкий Борисович **Аристовту** адаан. Ол-ла округта 2-ги шак заводунуң коллективиниң нинти хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединің Эвилелдің Совединің депутадының кандидадынга Москва хоорайның улус ажыл-агый Чөвүлелиниң даргазы Константин Дмитриевич **Петуховту** депшиткен.

Бабаев аттыг, «Парижская коммуна» фабрикаларының, а ол ышкаш Москва-Рязань демир орудунуң демир орук белдирниң ажылдакчыларының коллективтериниң шиитпирлери бир эп-сеткилдиг болган. Ол черлерге болгулаан нинти хуралдар

## ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

# Партия организациязының ажылында четпестерни чайладыр

Тес-Хем райпонуңа чанында партия организациязы (секретары эш Күрүү) садыгның болгаш райпонуң будурулге черлериниң чугула участоктарына коммунистерниң күжүн таарыштыр быжыглаан. Ында шупту 10 коммунистер партийжи даалгалыг, оларның хөй кезии садыгжылар, ажылчыннар ортузунда агитация ажылын чорудуп турарлар.

Коллективтиң иштинге партийжи организастыг болгаш агитас-массалыг ажылды чүгээр тургузуп келгениниң түңнелинде райпо эрткен чылын бараан саарылгазының, ниити чемненилгениң болгаш белеткелдериниң планнарын ажыр күүсеткен.

Шуурмакта столоваяны, Самагалдайда чайнаяны, даш магазинни болгаш Ленин аттыг колхозта кежээки садыгны ажыглалга киргеш, райпо баштаар чери садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң четкизин элээн калбарткан. Райпо шугумунда эштер Кара-оол, Кеғуш, Шура Оюн ышкаш мурнакчы садыгжылар, ажылчыннар саны өзүп турар.

Ынчалза-даа ол парторганизациянын иштики ажылында улуг четпестериниң барын айытпас аргажок. Коммунистернин хураларын чогуур үезинде чыылдырын турза-даа, а үндүрген шиитпирлериниң күүселдели дээш боттуг ажыл чорутпайн келген. Ылаңгыя коммунистерниң сөөлгү отчет-сонгулдалыг хуралының доктаалында комсомол организациязының ажылын экижидер хемчегларни айыткан. Ол шиитпир амдыгаа чедир күүсеттинмээн. Райпола комсомол организациязының ажылында четпестер үргүлчүлеп турар.

Партия организациязы партияның ажык хуралдарын чыылдырарын доктаамал практикалавайн, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин боттандырар хөрекке ажылчын, албан-хаакчыларның киржилгезин четпес организастап келгеч.

Чоокта чаа партияның ажык хуралын чаңгыс удаа чарлаш, аңаа коллективтиң бүгү ажыгүннерин чалаан. Ук хуралга СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин танышкан. Хуралга илеткел үргүлчүлеп турда, чамдык коммунистерден эгелээш, аңаа киришкен 40 ажыг кижиниң дең кезии тарып чоруй баргылаан. Ол четпес чорукту партия райкомунуң инструктору эш Сам-Бадыраа бичии-даа эскет чокка эрттирип каан.

Райпода кадрлар-биле ажыл дыка четпес тургустунган. Оон түңнелинде өресамчыгдалдар райпо системазында хөй болуп турар. Чүгле эрткен чылдың дургузунда безин райпо баштаар чери (даргазы эш Ликтан) 49 кижини ажылга чаа хүлээп алган. Партия организациязы ындыг четпестер-биле аңаа-ла эптежип келген.

Самагалдайның төп столоваязында чемнин шынарын экижидер дугайын чемненикчилер хөй удаа негеп келген. Райпо баштаар чери ол негелдени күүседиринче сагыш салбайн, харын сөөлгү үеде чем эртээн дыка улгаттырган турда, ол чорукту партия организациязы база-ла эскерип көрбейн турар.

Коллективте профэвилел организациязының ажылын парторганизация эренгей удуртун келген.

Үстүнде четпестерниң боллунуп турарының чылдагааны СЭКП райкомунуң бюрозундан, райкомунуң өргилдизиниден (эргелекчизи эш Ламажап) ол партия организациязынга боттуг удуртулганы хамдырбайн келгени-биле тайылбырлаттынар.

Сорулга болза, райпонуң будурулгелеринде, садыг черлеринде ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга партия организациязының политикжизидилгелиг болгаш масса-политиктиг ажылдарын күшелдирип тургаш, коллективтиң мурнунда тургустунган планнаг онаалгаларны күүседиринче массаның күжүн улам-на сырый мобилизастаары болур.

**А. ТОГУТ-ООЛ.**

## Агитаторларның үнү дыңналбайн турар

Барыын-Хемчик районунуң «Ленин оруу» колхозта партия организациязы (секретары эш Кунгаа) сонгукчуларның ортузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле дыка четпес ажылдап турар.

Моон чижээн № 1 сүт-бараан фермазындан көргүзүп болур. Фермада ажылдап турар кадарчыларга, саанчыларга болгаш ферманың чоок кавызында чурттап турар колхозчуларга агитаторлар сонгулда дугайында беседа, солун номчулгазын чорутпайн турарлар. Оон түңнелинде дыка хөй сонгукчулар сонгулдалар кажан болурул? деп чүвени амдыгаа чедир билбес.

Фермада агитатор Шожун-оол чүгле агитатор деп ат кадагалаан боордан башка бо талазы-биле ажыл чорутпаан.

Ферманың эргелекчизи эш Седенден—ферманарда агитация ажылы чоп мырынай чорбайн турарыл деп айтыларга,—ам-даа шулуудан чадап турар улус бис ийин, ынчалза-даа солун-сеткүүл дээш чүү-хөөнү хүннүң чыгыы эккеп турар улус болгай бис, бөгүн база чаа солуннар эккеллим—деп харылаан каан.

Солуннарны, журналдарны хүн-бүрүде фермага чедирип турар чорук кончуг эвилеп-дир харын, ынчалза-даа ол солуннарны, журналдарны каларчыларга, саанчыларга, чоок-кавыда аалдарга үргүлчү чедирип, ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулдалар кажан болурул деп чүвени ганыштырып турган болза улам эки болур ийик.

Сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары 1958 чылда саар инек бүрүзүнден каш кг сүттү саап алырын хүлээнгени билдинмес. Саанчылар, кадарчыларның аразында социалистиг чарыш чок, сонгулдага алдар болдурган бедиткен хүлээлгелер ам-даа, алдынмаан.

Колхоз төвүнде сүт-бараан фермазының ажылы, ында партийжи агитация ажылы ол хире бацай турда, ыракта Кызыл-Тайгада малчыннар ортузунда, тайгада гудуг ыяжы белеткеп турар тудугжуларның ортузунда партийжи-политиктиг ажыл барык-ла чорбайн турар деп чүве билдингир.

Колхозта партия организациязы 30 ажыг агитаторларның дыңдызын тургускан-даа болза, ол ам-даа саазын кырынла «планнаашкын» болуп артып турар. Агитаторларның сургаалдалыг семинарларын, төвүлел хуралдарын чыылдырбаан.

Колхоз төвүнде агитпунктуну тургускан болза-даа, шимеллези багай, дөрт, бөш кижи кирерге оон ыңай барык-ла кижи сынышпастап дыкыжай бөөр кызыы.

ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулдаларга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиниг ужуражыр дээш колхозчуларның ортузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдирери чугула.

**С. КОМБУЙ-ООЛ.**

Самагалдай аптеказының ажылдакчыларының дугайын чон улуг хүндүткел-биле адап турар. Олар чонга эптиг өлдек болгаш келген кижилерниң хереглээн эмнерин саадал чокка берип турарлар. Аптека эм чүүлдери-биле баа байлык. Оон иштн арыг шевер болгаш культурлуг тургустунган.

**Чурукта:** аптеканың ажылдакчылары Т. Мирошниченко болгаш А. Мокшеникова оларның ажылдап турары.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

## *Хойжу Куулар Сюрюнчап*

Хойжу Куулар Сюрюнчап Таңды районунуң «Найырал» колхозунга алды чыл иштинде хойжу болуп ажылдап, чыл бүрү бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

1957 чылда 100 хой бүрүзүнден-не 109 хураганны, бир хойдан-на 2 кг 700 грамм дүктү ап, бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ол бодунуң кадайы-биле кады 2053 күш-хүннерге ажылдап, немелде төлевирге 16 кг дүктү, 3 хураганны алган.

1957 чылдың чазынында ону районнуң эң дээре хойжузу дээш Сибирьнин кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының төвүлел хуралынче чоруткан. Хуралга хөй ажылының мурнакчыларының болгаш өскелернин-даа чугааларын ол кончуг кичээнгейлиг дыңнаан. Хойларның баш санын дүрген көвүдедири болгаш оларның продуктулуун бедидери дээш демиселдиң ниити системазынга эң чугула хемчегларниң бирээзи хойларның кышкы болгаш эрте-часкы ооллаашкынын чорудары, хураганнарны бүрүн доруктурары болур деп чүвени хуралга ол билип алган.

Хойжу хуралдан чаныс келгеш, бодунуң ажылынга хойларның кышкы ооллаашкынын чорударын шилип ап, ол дугайында чүү кылырын бирден бирээ чокка бодап алган. Ол бодунуң күжү-биле 700 центнер сигенни белеткээн, баштаар черге айтырыг тургузуп тургаш, хой кажаазын септеп, кыжын төрүттүнген хураганнарга чылыг кажаа тудуп бөөрге чедип алган.

1958 чылда хойларның ооллаашкынын ийи удаа: баштайгызын январьда, ийи дугаарын ноябрьда болдурар деп бодап алган болгаш баштайгы ооллаашкында 500 хойдан 518 хураганны, ийигизинде 250 хураганны, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү алыр деп социалистиг хүлээлгени алган.

Колхозтуң девискээринде одарлар деллгем эвес болза-даа шын, мергежилдиг ажыглаар болза черле ажырбас деп бодааш, одарларны белүктерге хуваагаш, өөлчештир одарладыр арганы ажыглап турар. Күзүн бодунуң кажаазының мурнуу-чөөн талазында, ам соңгу-чөөн талазында одарларны ажыглаан, а барының талазында эки өттүг одарларны часкы үеже курлап алган. Одарларны шын ажыглап турарының түңнелинде немелде чемгерилге чокка безин оон хойларының күш-деңгилдези эки.

Хойжу Сюрюнчап бодунуң бодап алган сорулгазын күүседирин ораладша-даа, мал ажылының тускай эртемниглериниң аңаа дузалаазының чылдагаанындан хойларның тарып боозадылгазын планныг чорударын чедип ап шыдаваан. Ынчангаш сула эдержилгени чорудар ужурга таварышкан. Ам январьның баштайгы хүннеринден эгелээш 214 хой ооллаан, оон 220 кадык, шыырак хураганнарны алган. Хойларны сула эдериштирген ужурунда оларның ооллаашкыны өөрөн узамдыгын үргүлчүлээр боор. Ол чорук күскү ооллаашкынны база организастыг өөрөн байдалга киирер деп хойжу чугаалавышаан, эрткен чайын тарып боозадылга дугайында саналын деткивээн зоотехник Афанасьев биле МТС-тин ветеринария ажылдакчызы Васильева оларга хомудалын илередип олурар.

Колхозта партия организациязы ырак одарларда хойжуларга агитация ажылын кошкак чорудун турар, биске агитаторлар келбейн, солуннарны айда бир, ийи удаа чедирип турар—деп Куулар чугаалаан.

Хойжу Б. Сюрюнчаптың хомудалын илередип турары черле шын. Хойжуларда 5 радиоприемниктер батареяларын чемижи төнгенинден ыыттавастааннар. Ону тыптынып алыр талазы-биле артель баштаар чери хөделбейн турар.

Ам үеде СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Кыйгырыын танышкаш, мал ажылдакчылары бедиткен хүлээлгелерни ап, боттарының билиглерин, күштерин күш-ажылга үндүрүп турарлар. Ындыг үеде ырак одарларда малчыннар дугайында сагыш салыышкын кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг. Олар солун илеткелдерни, беседаларны дыңнаксап, кино-чуруктарны көрүксеп турарлар. Оон ыңай мал ооллаашкынының үезинде немелде кижи күжү-биле малчыннарга дузалаары чугула.

**В. КУДРИН.**

# Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Дуайт Д. Эйзенхауэрге ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганиннның чагаазы

ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң Даргазы Н. А. Булганин Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Д. Эйзенхауэрге февраль 1-де чагаа чоруткан. Совет удуртукчулар-биле болгаш сонуургалдыг чогуур өске-даа күрүнелерниң удуртукчулары-биле чугаалажыыш кыннарга ужуражырынга Президентиниң белен чоруун демдеглевишаан, атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соңгаарладыышкын чок соксадыр дугайында, ядролуг чепсекти ажыглаарындан ССРЭ, АБШ болгаш Великобритания ойталаар дугайында, атомнуг чепсектен хостуг зонаны Төп Европага тургузар дугайында, Соңгу-атлантика эвилелинде бирип турар күрүнелериниң болгаш Варшава кереезинин киржикчилери күрүнелериниң аразынга халдаашпас дугайында дугуржулганы кылыр дугайында, Германияның девискээринде болгаш Европаның өске-даа күрүнелериниң девискээринде турар даштыкы шериглериниң санын кызырар дугайында, хенертен халдаашкынны болдурбазынга холбалыг айтырыгларның талазы-биле дугуржулганы ажылдап кылыр дугайында, делегейге садыг харылзааларын калбартыр талазы-биле хемчегларниң дугайында, дайынны пропагандалаарын соксадыр дугайында. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң районунда дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының орук-тарының дугайында ышкаш ындыг айтырыгларны төвүлел хуралга чугаалажыр көөрүн Совет чазак саналдап турар дээрзин Н. А. Булганин база дагын онзалап демдеглээн.

Оон ангыда, Совет чазактың январь 8-теги саналдарында айыттынган, төвүлел хуралдың өске-даа киржикчилериниң кирген турары чадап чок, «соок дайынны» соксадырынче угланган өске-даа боттуг саналдарны төвүлел хуралга чугаалажып болур турган ийик. Ындыг саналдарны чугаалажып көөрүнүң эргежок чугулазынга хамаарыштыр бүгү киржикчилерниң бир эп-сеткилдиг санал-оналы турар ужурлуу чаягаар-ла билдингир.

Байы-кайызынга ажыктыг кылдыр шиитпирлээн турарынга кордал салып болуру амдызында шоолуг барымдаалар чок ындыг айтырыглар кандыгыл дээрге, күрүнелер аразынга чугаалажыышкынварның дараазындагы чадазында оларны көөрүнүң чурумунун дугайын төвүлел хуралга дугуржуп ап болур ийик.

Атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин соңгаарладыышкын чок соксадырының эргежок чугулазын чагаада айтын, бир эвес ону кылырынга өске күрүнелер чөпшээрежир болза, ындыг чепсектиң шенелделерин соксадырынга Совет Эвилелиниң белен чоруу чагаада илергейлеттинген.

Күрүнелер чугаалажып көөр кылдыр Совет чазактың киргген саналдары бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынче угланган болгаш КНО-нуң Уставының принциптеринге база сорулгаларынга бүрүн дугжуп турар деп чагаада онзалап демдеглээн. Саналдаттынган хемчегларни боттандырары Каттышкан Нациялар Организациязын быжыглаарынга идиг берип, ону тайбыңның хөрээн камгалаарынга туржур ёзулуг боттуг орган болдурарынга дузалаар.

Германияда боттуг байдалдың айтырыгларын тодаргай чугаалавышаан, Н. А. Булганин ону катап каттыштырары бот эргелиг ийи герман күрүнелериниң аразынга чоокшулажышкын болгаш дугуржуушкун чокка болдунмас деп айтып турар.

Төвүлел хуралды эң-не бедик деннелге белеткээри кандыгыл дээрге, бир эвес ындыг төвүлел хурал эрттирер дугайында дугуржуушкун чедип алдынар болза, ол дугуржуушкунну практиктиг боттандырарынга хамаарышкан процедурлуг болгаш өске-даа айтырыгларны бистиң бодалыыс-биле алырга, онза кужениишкин чокка чедип ап болур ийик дээрзинге бүзүредиг бис деп Н. А. Булганин айыткан.

(СЭТА).

## Профэвилел организацияларының ажылын улам бедик деңнелче

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң амыдыралчы айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээринге Барыын-Хемчик районнуң профэвилелдер организациялары улуг киржилгелиг болуп, боттарының ажыл чорудулгазын эллээн экижиткен. Профэвилелдериниң кудуку организацияларынга удуртулганы АТК-да (секретары эш Биче-оол), райкүүскомда (эш Араптан), МТС-те (эш Мокроусов) партия организациялары сөөлгү үеде эллээн экижиткен, ол парторганизациялар бюронуң болгаш бүгү коммунистернин хуралдарынга профорганизацияларының ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгларны үргүлчү чугаалажып, чер-чер комитеттериниң даргалары-биле хүн-бүрү харылзаалыг ажылдап турарлар.

Кызыл-Мажалык АТК-ның коллективи эрткен 1957 чылда чүк сөөрттүрүүнү илаанын тонна-километр талазы-биле 104,8 хуу, тонна талазы-биле 123,6 хуу күүсеткен. Ол бедик түңнелдерни чедип алырынга профэвилел организациязы улуг киржилгелиг болган. Будурулге төвүлел хуралдарынга болгаш месткомга чүк сөөрттүлгезиниң планының күүселдезиниң болгаш чолаачыларның чурттарга амыдыралының дугайында айтырыгларны чугаалажып, администрация-биле профэвилел организациязының аразында коллективтиг кереезиниң күүселдезин хынап турар.

Профорганизациязының идепкейлиг киржилгези-биле Кызыл-Мажалык МТС-тиң механизаторларының ортузунда күш ажылдың будурулчүүн бедидер дээш социалистиг чарыш калбарган. МТС-тиң комбайнери Сарыглар Сула «С—4» деп комбайн-биле эрткен күзүн аңылап ажаап алыр арга-биле 350 га, дорт кестирилге-биле 385 га тарааны кестирген болгаш бастырган. Мурнакчы дуржулганы нептередир, ниити чедиишкиннерни улам өстүрер дээш социалистиг чарыш амгы үеде массалыы-биле чорун турар. Январь 20-те чедир станция тракторлар септелгезиниң чыл планын 79,5 хуу күүседип, септелгени март 20-де бүрүн доозар сорулганы салган. МТС-те болгаш АТК-да будурулге мурнакчыларынга шаннаалдарны тыпсып, оларны будурулге хуралдарынга үргүлчү демдеглеп турар.

Шекпээр чеди чыл школазында профэвилел организациязы бодунуң инициативазы-биле колхозта культура албан черлериниң ажылын экижидериге дузалаар хүлээлгени алган. Школа коллективи клубту шеф-биле дерип, ажыглалга киргген. Клубка культура-массалыг ажылдарны, уран-чүүл белүүмүн организастаан. Ол школаның профэвилел организациязының ындыг эгелекчи саналын районда улус-чырыдыышкын ажылдакчыларының бүгү профорганизациялары деткээн. Улус-чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел райкому бодунуң ажылын эллээн экижиткен. Оон шугумунда ажылдап турарлар барык-ла шуптузу эвилелдиң хүрээлениде киргген. 1957 чылда кежигүн дадывырының чыылдазының планы 102 хуу күүсеттинген, школаларда өөредилге киживидилгелиг ажылдарның дугайында директорларының, месткомнар даргаларының илеткелдерин профэвилел райкомунуң президиуму чугаалажып турар.

Ынчалза-даа районда профэвилел организацияларының ажылында четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. Чамдык партия эге организациялары (райпода, «Барлык» совхозта) профэвилел организацияларын удуртуруп кошкак боттандырып турар. Оон уламындан ында профорганизациялары ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлээринге кошкак киржип, масса-политиктиг болгаш организастыг ажылдарны четпес чорудуп келгеннер.

«Барлык» совхозта, райпода ажылчын, албан-хаакчыларның дыка хөй профэвилел кежигүнүнге кирбээн. Ында профэвилелдиң кежигүн дадывыры безин четче хавырттынмайн турар. Совхозта профэвилел организациязы коллективтиг кереелериниң күүселдезин хынап көрбээн, социалистиг чарышты организастаар, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир талазы-биле ажыл чорутпаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, оон будурукчүлүүн бедидер талазы-биле айтырыглар будурулге төвүлел хуралдарынга тургустунмайн турар. Райпода профэвилел организациязы чоокта чаа райпо коллективиниң будурулге хуралын чыылдырар дээш профэвилел кежигүннерин ийи удаа чыылдыры шыдаваан.

Профэвилел организациялары ажылдакчыларның ажылга харыысалгазын бедитпейн турарындан, киживидилге ажылының кошкаандан профэвилел кежигүннериниң аразында чамдык кижилер арагаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреер чоруктарны болдуруп турарының фактылары бар.

Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң район конференциязы болуп эрткениниң соонда райкомнуң ажылында экижидилгелер көзүлбейн турар. Райком месткомнарның, профэвилел белүүктериниң ажылын удуртур, оларга практиктиг дуза чедирер хүлээлгезин ам-даа багай күүседип турар болгаш райкомнуң чанында тургустунган комиссиялар мынчага чедир ажылдап эгелевээн.

Бо чылдың январьның 10-дан 25-ке чедир районнуң бүгү профэвилел организациялары СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң «ССРЭ-ниң Профессионалдар эвилелдериниң ажылының дугайында» Доктаалын таныжып, аңаа колбаштыр боттарының ажыл-чорудулгазында четпестерни чидии-биле илереткен болгаш ону чайладырының практиктиг хемчегларын ажылдап кылганнар. Шиитпирлерниң күүселделерин организастаар талазы-биле боттуг ажылдарны профэвилел организациялары боттарының талазындан моон соңгаар чорудар ужурлуг.

СЭКП райкомунуң болгаш партия эге организацияларының сорулгазы болза, профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганың деннелин бедидип, оларның ажыл-чорудулгазын үргүлчү контрольдап тургаш, районнуң мурнунда салдынган ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге оларның идепкейлиг киржилгезин чедип алыры болур.

**Х. ДОРЖУ,**

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң өргилдизиниң эргелекчизи.

## Политиктиг илеткелдерни болгаш лекцияларны чон ортузунга калбартыр

Ажылчы чоннарның ортузунга политиктиг илеткелдерни болгаш лекцияларны доктаамал чорударынче СЭКП-ниң Төп Комитеди партия организацияларының кичээнгейин кезээде угландырып келген болгаш угландырып турар. Ол айтырыгны партия организациялары эң ханы болгаш принципиалдыг көөрү чугула.

СЭКП Улуг-Хем райкому чон ортузунга политиктиг киживидилге ажылының чугула хевирлериниң бирээзи болур лекция пропагандазынче кошкак кичээнгейни салып турар дээрзин районнуң XIII партия конференциязында коммунистер шынгыы шугумчүлээн. Сөөлгү үеде СЭКП райкому партия, советтиң удуртур ажылдакчыларын болгаш кодээ интеллигенцияны лекция пропагандазынче калбаа-биле киириштирер талазы-биле чамдык хемчегларни алган. Оон түңнелинде лекция пропагандазы районда эллээн экижээн. Шагаан-Арыг МТС-те болгаш «Улуг-Хая» колхозта партия организацияларының секретарьлары Сагалаков, Марташ, СЭКП райкомунуң инструкторлары Шожут, Добров, райвоенкомда майор Карпов, башкы Керген-оол болгаш оон-даа өскелер лекция пропагандазынга идепкейлиг киржип турар. Олар эрткен чылын 15-тен 20 чедир лекцияларны номчаннар.

Политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередир ниитилелдиң кежигүннери районда 66 кижи чедир өскен. Оларның аразында 38 тускай эртемниглер болгаш партия, советтиң 28 удуртур ажылдакчылары бар. Ниитилелдиң кежигүннери эрткен чылын 400 ажыг лекцияларны номчаан. Районнуң тос колхозтарының сезинде база совхозта кодээ лекторларының белүүктери ажылдап турар.

Лекция пропагандазын удуртур талазыбиле Ленин аттыг колхозта партия организациязы (секретары М. И. Кызыл-оол) эллээн эки ажылдап турар. Ол колхозта лекторлар белүүнүң кежигүннери номчуур лекцияларының тематиказын ай санында баш бурунгаар алгаш план өзүүгаар номчуур дээн черлеринге номчуп турарлар. Шагаан-Арыг хоорайда № 1 ортумак школаның башкылары педагогика темаларынга 10 ажыг лекцияларны ажылдап кылгаш, хоорайда албан организ, будурулге черлеринге ада-иелериниң уругларының өредилгези-биле холбаштыр номчуп турарлар, ындыг лекциялар ада-иелерге чүгле солун эвес, харын боттарының уругларын киживидеринге оларга дузалыг болуп турар.

Бо чылдың январь 16-да СЭКП райкому районнуң бүгү илеткелчилериниң хуралын эрттирген. Аңаа ниитилел кежигүннери болгаш партия, советтиң удуртур ажылдакчылары 50 ажыг кижи олурушкан. Районда лекция пропагандазының байдалының болгаш ону экижидер хемчегларниң дугайында чугаалашкаш ол хурал лекция пропагандазында четпестерни илереткен болгаш моон соңгаар ону экижидеринге идигни берген.

Районда лекция пропагандазында четпестер хөй. Кол четпестерниң бирээзи болза, политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң район салбыры болгаш СЭКП райкому лекция пропагандазын организастаарда тус-тус белүк дыңнакчыларның билииниң деңнелин барымдаалап көрбейн турарында. Лекция пропагандазын районнуң ажыл-агыйының кол сорулгалары-биле кошкак холбаштырып турар. Чижээлээрге, эрткен чылын районда мал ажылының талазы-биле эн-не берге чыл болган, колхозтар муң-муң баш малдарны янзы-бүрү чылдагаанындан болгаш чуттан ышынганнар. Шак ындыг байдал турда лекция пропагандазын мал ажылынче угландырар, зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг эртемнерниң тематикаларынга лекцияларны калбаа-биле чорудар, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин малчыннарның ортузунга партийжи-политиктиг ажылче мобилизастаар ужурлуг турган. Херек ырында мал ажылының талазы-биле лекциялар кончуг эвээш номчуттунган. «УТКА 25 чылы» совхозка 900 баш хире мал өлүп турда совхозтуң кол зоотехниги эш Заркевич малчыннар ортузунга чыл дургузунда чаңгыс-даа лекция, беседа чорутпаан.

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады будурулге планнарын үргүлчү күүсеткейн, орулга чок ажылдап келген.

Ындыг турбуже ол будурулгениң ажылчыннарынга күш-ажылдың будурукчүлүүн белгаш сагылга-чурумун бедидериниче, мурнакчы дуржулганы нептередириниче угланган лекциялар ховар болуп турган. Бо чижектер болза партия организациялары лекция пропагандазын ам-даа амыдырал-биле сырый холбаштырбайн турарын херечилеп турар.

Эргиниң артыышкыннарынга, ылаңгыя шажын чүдүлгеге удур лекция пропагандазы районда багай чоруп турар дээрзин миннир херек. 1957 чылда политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң шугуму-биле шажынга удур темаларга чүгле 3 лекциялар номчуттунган. Ындыг темаларга лекциялар чорудары бо үеде чугула болуп турар. Шагаан-Арыг хоорайда, Торгалыгда, Баян-Колда болгаш районнуң өске-даа чамдык суурларында шажын өзүүнга чүдүүр, бурган байырлалдарын демдеглээр, цыган төлгечилерге бүзүрээр чоруктарның илерээшкини бар болуп турар. Ылаңгыя Торгалыг суурда ындыг фактылар бар, а ында лекторлар белүү (удуртукчузу эш Непомнящий) эрткен чылдың дургузунда шажынга удур чаңгыс-даа лекция номчуваан. Партия организациялары ындыг фактыларны эскербейн эртип болбас ужурлуг.

Кодээ черлерге лекция пропагандазын калбартырынга партия организацияларының кол даяныр күжү болза кодээ интеллигенция болур. Бистин районда кодээ интеллигенцияның лекция номчулгазынга киржилгези ам-даа четпес. Политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң 66 кежигүннериниң иштинде чүгле 5 эмчи, кодээ ажыл-агыйның 11 тускай эртемниглери, 22 башкылар бар. Интеллигенцияның иштинден чон ортузунга политиктиг илеткелдер болгаш лекциялар кылырынга талантылыг кижилер хөй. Партия организациялары бодунуң активинден болгаш кодээ интеллигенциядан чүгле мергежилдиг лекторларны ажыглаар эвес, харын эң мергежилдиг беседчилерни, агитаторларны боттары белеткээри чугула.

Амгы үеде ажылчы чон делегей байдалының дугайында лекцияларны негеп турар. Бо талазы-биле политиктиг болгаш эртем билиглер нептередир ниитилелдиң область салбыры (харыысалгалыг секретары эш Г. Михайлов) кодээ лекторга багай дузалап турар дээрзин чугаалаар херек. Делегей байдалының дугайында лекциялар-биле чоннуң негелдезин хандырар дээр болза, чүгле сөөлгү болуушкуннарны түңнээн ниити лекцияларны чорудары четпес болуп турар. Аңаа Индия, Индонезия дээн ышкаш кол-кол чурттарның дугайында тус-тус лекцияларны бүрүн цикл кылдыр ажылдап кылыры эргежок чугула. Бо талазы-биле бистиң кодээ лекторларга дуза көргүзерин ниитилелдиң область салбырындан болгаш СЭКП обкомунуң лекторлар белүүнден манап турар бис.

**М. МАШПААДАЙ,**

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары.

## Совет тургузуг

# СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар болгандан бээр бир чыл чоокшулап орар. Ол соңгулдаларга белеткелдер үезинде депутаттарга кандидаттар-биле ужуражыышкын хуралдарынга соңгукчулар янзы-бүрү чагыгларны боттарының кандидаттарынга берип турганнар. Соңгулдалар эрткен соорда ол бүгү чагыгларны күүседириниң тодаргай хемчегларин Барыын-Хемчиктиң райкүүскому болгаш көдээ Советтери ажылдап кылган турган.

Оон бээр соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле өлөөн ажылдар чоруттунган. Тараа бүдүрерин көвүдедиринге угланган боттуг хемчегларниң бирээзи кур болгаш курукан черлерни шингээдириниң ажылдары организастаттынган. Херек кырында 3000 гектар чаа черни шингээткен. Кукуруза болгаш картофель тарылгаларын 1854 гектарга чоруткан болгаш оон багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Хову бригадазының ажыл-ишчилериниң чагын өзугаар хову бригадаларынга 5 вагончиктерни, 6 хову турлагларын дерип тургускан.

Малчыннарның болгаш мал ажылының тускай эртемниглериниң чагыы-биле хой тарып боозадыр пунктуларны колхоз бүрүзүнге ийи-ийини тудуп, ажыглалга кирген. Колхозчуларның негелдезин өзугаар колхозтарны агроном болгаш зоотехник кадрлар-биле хандырган.

Чоннуң кадык камгалалын өкижиде-ринге хамаарышкан чамдык чугула чагыглар күүсеттинген. Ылаңгыя район эмнелгезиниң 70 оруннарының кырынга 20 оруннарны немээн. Халдавырлыг аргыглар эмнээриниң 30 оруннарлыг тускай салбырын тургузарының тудуу чоруп турар болгаш ону бо чылдың майда ажыглалга киирер. Эмнелгениң уруглар болгаш хереөженнер консультацияларын таарымчалыг тускай бажыңнарда тургускан.

Соңгукчуларның чагыгларынга дүүштүр улус өредилгезиниң болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Улусчу арга-биле (шеф дузалаачы-зы-биле) Аяңгаты, Эрги-Барлык сумуларга чаа школаларны немей туткулаан, Дөн-Терезин чеди чыл школазынга үш класс турар немелде тудугну чоруткан. Ак-Довурак суурда 30 орунлуг уруглар яслизи тургустунган. «Кызыл тук», «Кызыл тараачын» колхозтарның кайызынга-даа 500 олуттуг көдээ клубтар тудуу чоруттунган болгаш ажыглалга кирген. «Кызыл тараачын» колхозка турум кинону организастаан.

Хереглел кооперациязының шугуму-биле чагыгларның кол нуруузу күүсеттинип турар. Эрги-Барлык, Аксы-Барлык, Аяңгаты көдээ Советтерге чорутса чугуур магазиннер тудуглары барык-ла дооступ турар. Кызыл-Мажалык МТС-те магазин тудуу доозулган болгаш ажыглалга кирген. Район төвүнде чаа чайная турган. Аъш-чем цеги, даараныгга, идик даараар мастерскаялар ажыттынган.

Чурттаага тудуунуң, суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылдар баа-ла организастаттынган. Райкүүском чанында коммунал ажыл-агый конторазы 8 аал ишти чурттаар бажыңның тудуун доосказ ажыглалга кирген. Район төвүнде масло заводунуң тудуу дооступ турар болгаш туйбу бүдүргези организастаттынган, ол баштайгы продукциязын—180 муң кезек туйбуну берген. Колхозчу суурларга 5100 ыштарны тарып олурткан, 14 кудуктарны каскан, хей-хей удобрениелерни кылгылаан.

Көдээ Советтериң организас-массалыг ажылдары улам-на өкижип, оларның депутаттарының чон-биле харылзаазы быжыгып турар. Депутаттарның хей кезии боттарының округтарының соңгукчуларынга отчёттарын кылып берип турарлар.

Район Соведи болгаш көдээ суур Советтери соңгукчуларның депутаттарны дамчыштыр удаа-дараа берип турар чагыгларын күүседир талазы-биле ажылда четпестерни узуткавышаан, чоннуң материалдыг деңнелин бедик көдүреринче угланган организакчы ажылдарны улам өкижидер дээш моон соңгаар-даа улам өкижидаар ужурлуг.

**О. МӨНГЕ-БАЙЫР,**
Барыын-Хемчик райкүүскомнуң секретары.

# СААНЧЫЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Бөгүн оларның өг-бүлезинде улуг өөрүшкүлүг байыр. Колхозтуң отчеттуг хуралы. Оларның аразы Бүрүмаа Биче-ооловна Ондарга он уругларны төрөөн болгаш кижизиткен дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Чарлыын өзугаар «Маадыр ие» деп хүндүлүг атты тывыспышаан, Маадыр иениң орденин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң граммотазын тывыскан.

Бүрүмаа Биче-ооловна назыны өлөөн улгады берген, хей уруглар азырап турар болза-даа колхоз бүдүрүлгезинде ымдаа киржип турар. Оон уруглары Чечеймаа биле Өлчеймаа «Ишкин» колхозтуң өн дээре саанчылары. Ол ийи комсомолчу үгбашкылар боттарының аразында социалистиг чарыштыг.

1957 ажыл-агый чылында Чечеймаа бодунга быжыглаан 12 инектериниң инек бүрүзүнден 1508 кг суттуг саап алган. Өлчеймаа инек бүрүзүнден 1300 кг суттуг алган.

— Инектерни чаңгыс одарда одарладып, бир дөмей чем-биле чемгерип, чаңгыс ол-ла кажаада кажаалап турар-дыр. Ийи үгбашкыларның саап турар инектериниң сүдүнүң хемчээли чүге дөмей болбаан ирги деп айтырган бис.

— Мээң инектерим эрткен чылын саая үези эрте дүжүп турда орай бызаалаан. А Чечейниң инектери кончуг өйүнде бызаалаан, ынчангаш мени ажып каапкан кижи чүве—деп, дуңмазының арнынче хулумаараашкин-биле көргеш. Өлчеймаа харылаан.

—Өлчейниң инектери бо чылын эрте бызаалаар, ам-на мени ажар кижи ыйнаан бо.

— Ындыг харын, бо чылын ашпаздаа, Чечейге чедер мен.

— Бистиң колхозтуң сүт-бараан фермалары үш кезек черде—Шом-Шумда, Алдыы-Ишкин аскында болгаш Чес-Бөлүнда, саанчыларның 70 ажыг хуузу комсомолчулар. Оларның иштинден кижи бүрүзү хей сүт саап алырын орадда жып турар. Ишкин-Аскының фермазында мээн комсомолчу ажим Араллю эткен чылын менден каш-ла кг хей суттуг саган—деп Чечеймаа чугаалаан. (Чечеймаа 1508 кг сүт саган болза Араллю 1527 кг сүт саап алган).

Чечеймаа Бүгү эвилелдиң көдээ ажылагый делгелгезиниң киржикчизи. Делгелгеге чорааш көргени улуг чаагай, сүткүр инектериниң, оларга чидиртип турар азырал чемиштерининиң дугайын, чурттуң өн мурнакчы саанчыларының дугайын оодунуң өөрүнге чугаалап берип турар.

— Чурттуң төп районнарының колхозтары инектерни чүгле сиген, саваң-биле чемгерип, чер оларларга одарладып турар эвес, харын өн-не эки шынарлыг чемиштер-биле — турнепс, брюква, тыква, картофель-биле чемгерип турар. Ындыг чемнер ам дээрезинде бисте чок. Бистер чаа бызаалаан инектерни сиген, саваң-биле чемгерип, силосту, чымчадыр хайындырган суланы эвээш берип турар бис — деп Чечеймаа чугаалаан.

— Ол шын. Бисте ындыг улуг чаагай инектер ам дээрезинде чок. Бистиң бо черниң тас инектериниң уксаазы сарлыка чоок, эки уксаалыг, сайзыраткан хайнак инектер бисте ам дээрелинде база чок. Буталарны сөөлгү ийи, үш чылдар иштинде садып ап турар апарган бис. Бо чылдан эгелеп сименталь дуцгуш инектер бызаалап эгелээр. Ынчангаш чыл бүрүделе инектериниң уксаазы сайзырап, сүүт улам көвүдээр. Ынчангаш инек бүрүзүнден 1500 кг сүт саап алыры бо үеде ындыг-ла белен эвес. Бистиң фермавыс эки өттүг, көктүг Шеле деп черге чайлар. Хей сүт саап алырынга Шеленин когаан терен өзүт-көгү Чечейге дыка дузалаан. Чайгы үени ол боду база-ла угаангыр ажыглаан кижи — деп Өлчеймаа чугаалаан.

Мал ажылының бригадири болгаш зоотехник колхозтуң кайы-даа фермазында саар инектерни канчаар чемгерериниң нормазын (рационун) доктаатпаан.

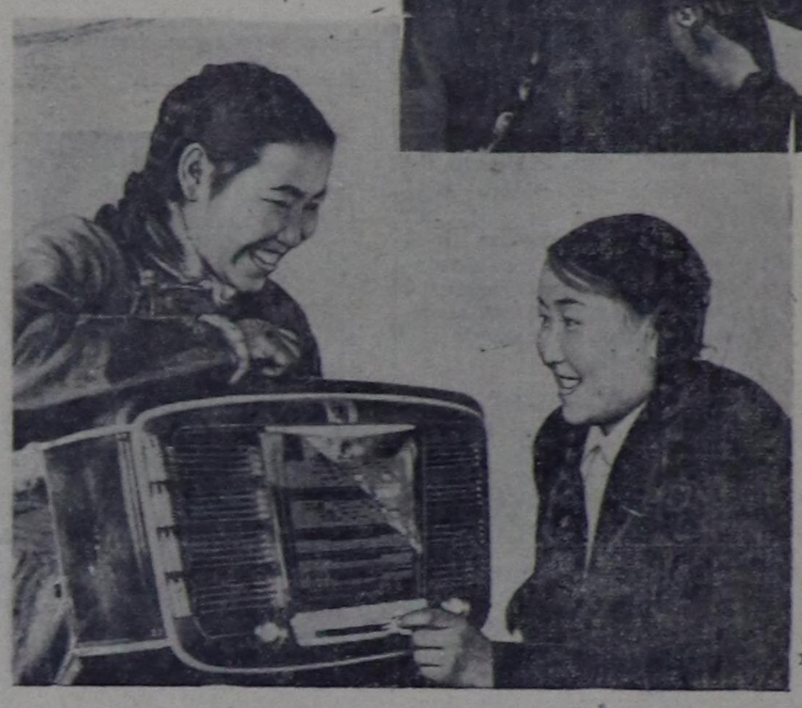

Чылдың кайы-даа үезинде саар инектерни эки шынарлыг шыктыг болгаш концентраттыг чемнер-биле чемгерерге бистиң бо черниң безин инектериниң продукциязы дыка бедип турар-дыр. Ынчангаш инектиң азырал ажаалгазын өкижидери чугула.

Өлчеймаа биле Чечеймаа үгбашкылар болгаш ол фермада оларның эштери -даа чылда улам-на эки ажылдаар болгаш ылангыя ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар хүнүнге төлептиг ужуражыр дээш чүткүлүг ажылдап турарлар.

**Н. ТЕМБРЕК.**

**Саанчы үгбашылар:**

Оң талазында Ондар Чечеймаа, солагай талазында Ондар Өлчеймаа.

Сүт-Хөл район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы эш Прокопенко хей уруглуг ие Бүрүмаа Биче-ооловна Ондарга Маадыр иениң Алдын сылдыс орденин кадап берип тур.

## Көдээ Совет даргазының отчеду

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме көдээ Соведи ол районда мурнакчы ажылдыг көдээ Советтериниң бирээзи болуп турар. Чоокта чаа ол Советтиң даргазы эш Осур күүскомнуң 1957 чылда чорудуп келген ажылының дугайында отчётту көдээ Советтиң өөлчеглиг сессиязына кылып берген.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң амыдыралчы айтырыгларын Советтиң сессияларынга-даа, күүскомнуң хуралдарынга-даа үргүлчү чугаалажырын, шиитпирлериниң күүселдезин болгаш соңгукчуларның чагыгларын күүсекчи комитет өлөөн эки организастап келгенин сессия демдеглээн.

Көдээ Совет, оон күүскому сөөлгү үеде болунуң ажылын «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Совединиң дугайында» чаа Дүрүмүнүң негелделеринге дүүштүр улам-на өде тургузуп турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулдалар болган үеден бээр көдээ Советтиң сессияларын 7 удаа, күүском хуралдарын 11, хамаатыларның ниити хуралдарын 13 катап чылдырган. Көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы эш Баяноол) өн дээре ажылдап турарын сессия демдеглээн.

Колхоз бүдүрүлгезиниң айтырыгларынче көдээ Совет улам-на ханылап кирип, баштаар черниң ажылынга практиктиг дузаны улам эки көргүзүп турар апарган. Оон ачызында колхозтуң ажыл-агыйжы чедиишкиннери эрткен чылын улам өзүлделиг болганын илеткелчи болгаш депутаттар демдеглеп турганнар.

Маңаа холбаштыр чаа ажыл-агый чылында четпестерни узуткаарының айтырыгларынче кичээнгейни депутаттар угландырган. 1957 чылда хойдан дүк кыргылдазы 1956 чылдыындан эвээжей бергенин, өшкүнүң болгаш чылгы малдың баш санын өстүрериниң планы күүсеттинмээнин, школаның, эмнелге черинин, клубтуң оттулар ыяжы четпес белеткеттингенин көдээ Советтиң күүскомунуң организакчы ажылының четпестериниң херечизи-дир деп сессия демдеглээн.

Суур чаагайжыдылгазы ам-даа өкиживээн. Эрткен чылын тарып олурткулаан ыштар камгалал чогундан болгаш багай ажааганындан үнмейн баргылаан.

Көдээ Советтиң депутаттарының аразында эштер Самбуу, Сотпа, Барбалдай, Дүкчүү, Сержи олар депутат хүлээлгезин багай күүседип турарлар. Чаа, 1958 чылдың социалистиг чарыынга ол бүгү четпестерни узуткаарының шиитпирлиг хемчеглерин алырын күүскомга, оон даргазы эш Осурга сессия хүлээткен.

**М. ЧИМБИИ.**

## Чугула айтырыгны чугаалашкан

Эрзин районнуң Нарын көдээ Совединиң өөлчеглиг сессиязы «Коммунизмче орук» колхозтуң мал эмнелгезиниң участок эргелекчизи эш Сыраттың «1957 чылда мал азырыгларынга удур чоруттунган хемчеглер» дугайында илеткелин чугаалашкан.

Сөөлгү үеде малдың янзы-бүрү азырыгларынга удур демисел ол колхозта өлөөн өкижээнин сессия демдеглээн. Оон түннелинде азырыгдардан малдың баш санының хораар чоруу эвээжээн. Колхоз эрткен чылын малдың баш санын өстүрериниң ниити планын 109 хуу күүсеткен. Эмнелге пунктузу эрткен чылын 3287 хойну, 370 инекти, 1500 баш чылгы малды янзы-бүрү азырыгларга удур тарып эмнээн, 12626 баш шээр малды кодурга удур чуттан, а 3062 хойну нарын дүктүг уксаага тарып боозаткан.

Ынчалза-даа эмнелге пунктузу малдың азырыгларының тыптып кээр чылдаганнарынга удур демиселди кошкак чорудуп турарын депутаттар шүгүмчүлээн. Мал кыштагладыышкынында четпестер бар. Кыштагны багай белеткээни-биле молдурга кадарчызы Балдаң кыштың соогунда 3 удаа көшкен. Оон уламындан молдургаларның күш-деңгели баксыраан. Малдын ажаалгазын болгаш азыралын өкижидеринче угланган хемчеглерни эмнелге чери күштелдирбейн турар. Эрткен чылын колхоз саар инек бүрүзүнден чүгле 437 кг суттуг алганы ол дугайын херечилеп турар. Уксаа өкижидер ажылдар кошкак чоруттунган. Малдың өлүп хораар чоруу уламчылавышаан. Колхозчуларның хуузунда малынче мал эмчилери ынчээнгей салбайн турар.

Көдээ Советтиң мал ажылының талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң ажылын ам-даа чогууру-биле өде тургуспаан. Ол бүгү болгаш өске-даа илерээн четпестерни чаа, 1958 чылда узуткаарының хемчеглерин сессия тодаргай чугаалажып көрген.

**К. НУРЗАТ.**

## Хүлээлгелернің күүселдези

ССРЭ-ниң Дээди Совединге болур соңгулдалар хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш Тожу райпозунуң ажылчыннары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүседип турарлар.

«Май 1-зи» колхозта садыг эргелекчизи Н. Чихачева, хлеб быжырар черде ажылдап турар А. Маркович январь айның планнарын ажыр күүсеткеннер.

Эрзин райпозу-биле чарган социалистиг чарышка бирги черни алыр дээш коллективтиң кежигүннери ажылчы чоннарның негелде, хереглелин бүрүн хандырар дээш ерести ажылдап турарлар.

**И. ТОРЖУ.**

# УРУГЛАР СОЛУНУ — „СЫЛДЫСЧЫГАШТЫҢ" ДУГАЙЫНДА

ВЛКСМ обкомунуң органы «Сылдысчыгаш» солун бодунуң турып келгениниң он ажыг чылдарының дургузында уругларны коммунизмниң төлептиг тургузуукчулары болдыр кижизидер талазы-биле биче эвес ажылдарны кылган.

«Сылдысчыгаш» бодунуң сөөлгү номерлеринге «Партизанның сактыышкынындан», «Комсомолдуң беш орденнери», «Октябрьның алдын хүнүнге чечектел, Совет Тыва», «Олар пионерлер апарганнар» суг дээн ышкаш өске-даа темаларга солун чуруктарлыг тускай арыннарны, чүүлдерни бергилээн. Ол ышкаш бичии номчуучулар совет чогаалчыларның солун чугааларын, шүлүктерин, үлүстүн тоолдарын, тывызыктарын, үлегер сөстерин база солуннуң арыннарындан номчуп ап турарлар.

Солунда «Сонуургакчылар булуңу», «Аныяк авторлар булуңу» дээш оон-даа өске аныяк техниктериниң, натуралистерниң булуңнары бар. Бодунуң номчукчуларының ажыктыг болгаш хөглүг дыштанылгазын база солун утпайн турар: кроссвордтарны, тывызыктарны, ребустарны, шыдыраа бодалгаларын, өске-даа янзы-бүрү оюннарның дугайын «Сылдысчыгаштан» көрүп болур.

Эң солун чүүл болза уругларның боттарының чагаалары болур. Школаларга, дружиналарга, чайгы лагерьлерге пионержи ажыл-хереклериниң дугайын уруглар боттары улуг сонуургал-биле бижип турарлар. Солуннуң кааскалгазы өкижээн, үнүп турар чүүлдериниң утказы шынаржаан. Эрткен чылдың декабрьда үнген номерде «Авазының дузалакчылары», «Чаңгыс минутаның иштинде» деп арынар сөс, фото-чурук болгаш кааскалга талазы-биле эки.

Оон-биле кады «Сылдысчыгаштың» чамдык четпестериниң дугайын ыыттавайн эртер арга чок.

ВЛКСМ ТК-ның пленумунга пионер организациязының ажылын чугаалажып көргениниң бээр өлөөн үр үе эрткен. «Сылдысчыгаш» ол пленумунуң шиитпирлерин хөлчок делгерентей парлаанынын кызыгаарлаттынып калган. Ол шиитпирге үндезилээш школаларда пионер ажылының канчаар эде тургустунуп турарын чырытпайн турар. Ол ажылды областың школаларынга канчаар эгелеп болурунуң дугайында дуржулгалыг пионер вожатыйларының сүмелерин парлавайн турар.

Коммунистиг партияның, Ленинчи комсомолдуң, пионер организациязының дугайында кончуг өөрүп парлап турар. Ындыг чугула темаларга ийи-чаңгыс бердинген арыннар, чүүлдер шынар талазы-биле куду деңнелдиг. Эрткен чылдың № 74 солунда «Октябрьның 40 чыл ою», № 91—«Комсомолчу маадыр» № 96—«Кызыл туктуң төөгүзү» деп чүүлдерниң хемчээли кончуг улуг, кандыг-даа кааскалга чок. Ол улуг хемчээлдиг чүүлдерни бичии уруглар түржүк улуг кижилериниң ужунга үндүр номчууру берге.

Уругларның школа, пионер ажылының талазы-биле чагааларында өредилге дугайы колдап турар. Школаларда аныяк натуралистериниң, техниктериниң, төөгүчүлериниң болгаш күш-ажылдың чүүл-бүрү бөлүмнериниң дугайын база өредилгениң бүдүрүлге-биле харылзаазының дугайын солун кошкак көргүзүп турар. Школаларның, дружиналарның, класстарның, отрядтарның аразынга күш-культура болгаш уран-чүүлдер талазы-биле маргылдааларының дугайын четпес бижип келген.

Уругларны пролетаржы интернационализмниң өзүзунга кижизидер сорулгаларны солун барык уттупкан. Областың школачыларының өске областарның школачылары-биле болгаш демократтыг чурттарның уруглары-биле бижиглежип, боттарының найыралын канчаар быжыглап турарын солун барык-ла ыыттавайн турар.

Солуннуң ажылдакчылары келген чагааларны ажылдап кылырда педагогика талазы-биле хажыдыышкыннарны база болдуруп турарлар.

Чижээлээрге, № 93 солунда «Чоннуң аас-кежин дээш» деп чагаада үшкү классчы оолдуң чугаалап турары мындыг: «Бо номну номчуурун оларга сүмелевишаан, француз чогаалчы Виктор Гюгонуң «Чектеттиргеннер» деп романындан «Гаврош тулчуп тур» деп үзүндү-дүр, а бичии маадыр бол болза Гаврош тур деп тодарадып чугааладым».

Шынап-ла ындыг чүве болза бо 9 хире харлыг бичии оолга чамдык улуг кижилер безин эннешпес-тир. Мыя бо чижектер редакцияның чамдык ажылдакчыларының педагогика талазы-биле билиниңиң чавызын, уруглардың амыдыралы-биле таныш эвезин, школа амыдыралындан хооруун тодаргай херечилеп турар.

Уруглар солунунга уруглардың чагааларын ажылдаарда кыска домактарны, адаттынгыр сөстерни ажыглаар болгаш оларның назы-харын барымдаалаар, оларның бижээн аянын хевээр арттырарын орадажыр херек.

Эртем-техника талазы-биле совет улустуң бүгү делегейге билдингир чедиишкиннерин солун багай чырыдып турар. Бо талазы-биле редакцияда тускай кылдыс база бар. Ылаңгыя кижи төрелгетеннин төөгүзүнде кымны-даа мурнап салып үндүрген Черниң кылымал эдеринчилерин бичии номчукчулар онза сонуургап турда, оларның дугайында чуруктарны солун чогуур негелдеге чедир көргүспээн. Бо дугайында тускай арыннарны, булуңнарны кылыр турган. Ындыг турбуже солун кыска медээлер-биле кызыгаарлаттынган. Оон озалдап-озалдап үндүргени № 90 солунда чаңгыс чуруктуг «Черниң кылымал эдеринчилери», № 98 солунда «Сылдыстарже орук ажык» деп чүүлдерни уруглардың сонуургалын хандырып шыдаваг. Ол ышкаш «Оожум океанның дүвү» деп чүүл база ындыг.

Чогаал талазы-биле баштайгы базымны кылып турар кижилерге «Сылдысчыгаштың» биче эвес дузаны чедирип келгени, чедирип турары маргылдаа чок. Сөөлгү солуннарга В. Шаравиниин кыска чугаалары, М. Өлчей-ооллуң «Кыска хүн», «Чугаа ээзи» деп шүлүктери дээн чергелиг эки бижиттингилээн чогаалдар үнгүлээн.

Ынчалза-даа чогаал парлаарын «Сылдысчыгаш» чамдыкта хөлүн эртир чиик көрүп турар. № 98 солунда «Хаактарым» деп шүлүкте мындыг одуруглар бар:

«Балбак шөлге салыптарга
Каш-ла базар хаактарым.

Сактырга-ла хаактар боду маңнажып чораан ышкаш. База ында хаактар кижини сорук киирер деп бижээн. Оон хеензиг кезии шын-на, ынчалза-даа эш-өөр, найырал, класстың, школаның ады сорук киирер дээн болза кым-даа маргышпас ийик. Уруглар-даа бижээн болза, чогаалларны хынамчалыг көөр херек.

Чаа чылда № 5 солунда Н. Алексеев деп кижиниң «Мээң башкым», «Узун-Иван» деп шүлүктери улуг хажыдыгларлыг болгаш четпестерлиг. «Мээң башкым» деп шүлүкте башкыларны чүгле эки харылаан өөреникчиже чазык көөр деп шын эвес көргүскен. Билдинмес уткалар бар:

«Хүрең-кызыл партамга
Хүннүң чыгыы
Бүзел-соруум төрүттүнер:
Күштүг арттар (?)
Мээң башкым, сактырымда, (?)
Меңээ чагыын —
Кадыг даштa сиилип-сиилип
Каңнап каанзыг:—дээш, оон-даа ынай узап чоруй барган.

«Узун-Иван» деп шүлүкте билдинмес чурукчу кижи школага келир. Ол башкыларга-даа ужурашпас, автор ону хоочун чурукчу деп адаан хирезинде уруглар ону танывас. Келзе-келзе ол кижи дружинаны шефке адган кижи боор. Бүдүктар, карандаштар эккелгеш, уруглардың орнунга оларның солунун чуруп кириптер. Уруглары күш-ажыла, уран-чүүлге боттарын киириштирер сорулга турда, харын оларны улуг кижилер солуп турар кылдыр көргүзерге четпес.

Бир кол четпес чүүл болза, редакцияның чамдык ажылдакчылары, ылаңгыя редактор эш О. Сувакпит бодунуң идейлиг утказы багай чогаалдарын каңдыг-даа чугаалажыпта чокка парлап турары кончуг шын эвес. Чижээ, О. Сувакпиттиң каңдыг-даа кижизидикчи утказы чок, улуг четпестерлиг «Биче шаамда» деп чогаалы солуннуң бүдүн арынварынга парлаттынгылаан болгай.

Моон-биле кады Октябрь революциязының болгаш Тывага национал хосталгалыг революцияның киржикчилериниң сактыышкыннарын, олар-биле уруглардың ужуражылгазының дугайын эвээш парлап турар. Революсчу ырларны уруглар билген турар ужуруг болгаш ындыг ужуражылгаларга ырлаар болза улам эки. Ындыг турбуже ноталыг хоочун революсчу ырларны солундан кижи тыпшас. Оларны очулдуруп-даа, орус дылга хевээрдаа парлаары чугула.

Солуннуң чурумал кааскалгазының талазы-биле четпестер ам-даа хей: «Ленин лугайында тоожунуң» чуруктары кончуг эвээш, чамдык кроссвордтарның хемчээли эмин эртир улуг, чүүлдерге чуруктуг эгелерни салбайн турар. Фотоэтюдтар улуг четпестерлиг. Оларның аттары чаңгыс аай, колдуу-ла «Келир үениң чолаачызы», «Келир үениң бут-бөмбүкчүзү» кылдыр адаттынгылаан. № 58 солунда фотоэтюдчыгаш-биле оон сөзүнүң аразында педагогика талазы-биле черүлээ бар: өөренир назы безин четпээн чаштың «эртем-сургуул», «алыс» сорулга дугайын бодап, ийдик чокка чугаалап турары амыдыралга дүүшпес.

Чаа чыл номериндe «Деңзим аар—штангист мен» деп фотоэтюдту ап көөрге фото чуруктa ол уруг боду чугаалап турар. «Авай, авай» дээри четей чаш «аар деңзилиг кижи штангист (?) болур» дээрзин канчаар билип алганы ол? Чүгле аар деңзилиг кижи штангист болур дээр болза база шын эвес. Чиик болгаш эң чиик деңзилгилер безин бодунуң чогуур бөлүүнүң айы-биле рекордтарны тургузуп турар.

Оон ынай «Сылдысчыгаш» грамматиктиг чазыглардан ам-даа бүрүү-биле хосталын чадап турар. Ол ышкаш сес-домаанын тургузуунда частырыглар база-ла бар. № 93 солуннуң бирги арнында биология кабинединде ажыл дугайында чагаанның эгези мындыг: «Мен биология кабинединче барайын, авай, бистиинде чүү барын сонуургаар силер бе?» Домактың угланыышкыны ийи болгаш хөлчок нарын. Оон демги кабинет хенертен дуржулга чери болуп хуула бээр.

Бо бүгү-биле чергелештир ВЛКСМ обкомунуң бюрозу, оон пропаганда болгаш агитация килдизи солуннуң ажылын өкижидер талазы-биле кошкак хемчеглер ап турар. Солуннуң редактору эш Сувакпит кадрларны эренгей шилип ап турарын демдеглээр херек. Редакцияга тур када «балдырын дыңзыдып алыр» дээн, ажылга хөрүсалга чок кижилерни хүлээп ап турар. Чаңгыс 1957 чылда безин солуннуң литература болгаш уран-чүүл килдизинге өлөөн каш кижи солушкан. Ол кидиске эң сөөлүнде кааа-даа сынмастаан арагачы М. Мелаэчини хүлээп алган. Ону килдис эргелекчизи кылдыр ВЛКСМ обкомунуң бюрозу бадылап каары билекде ол ийи-үш хонук арагалаан, ажылындан дүжүткен. Ол ышкаш арагалаар дээш институттан үндүткен Биче-ооллу ам-даа редакцияда килдис эргелекчизинде ажылдатпышаан.

«Сылдысчыгаш» солуннуң редакциязы болгаш ВЛКСМ обкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизи бо үстүнде чүүлдерден чогуур түннелди кылып, редакцияның ажылында илерөттүнген четпестерни узуткаар дээш хемчеглерни алыр ужуруг.

## Американың Каттышкан Штаттарының национал академиязының президентизи дээрги Детлев Бронкуга

## Делегейнің геофизика чылын эрттирер талазы-биле национал комитеттің даргазы дээрги Джозеф Капланга

ВАШИНГТОН

Черниң кылымал эдеринчизин 1958 чылдың январь 31-де чедишкинниг салып үндүрерин боттандырган америк эртемденнерге болгаш инженерлерге Совет Эвилелиниң Эртемнер академизи байыр чедирип тур. Делегейниң геофизика чылының программазын ёзугаар эдеринчилер тургузарынга киришкен АКШ-тың эртемденнери кылымал эдеринчини салып үндүрериниң оралдажыышкыннарының үезинде эртем болгаш техника талазы-биле таварышкан бергелерни чедишкиниг ажып эттер дээрзинге бүүрелдиг турган бис.

Чер бөмбүрээн долгандыр ужугуп турар Совет болгаш америк эдеринчилеринде-каттыштырылгазы чаа ажыдышкынар-биле эртемни байыдар болгаш тайбыг сорулгаларга таарыштыр бистиң чурттарывыстың эртемденнериниң кады ажылдажылгазын быжыглаар арганы бээр деп идегелди ССРЭ-ниң Эртемнер академизы илергейлеп тур.

ССРЭ-ниң Эртемнер академизының Президентизи **А. НЕСМЕЯНОВ.**

Делегейнин геофизика чылы-биле холбаалыг эртем хемчегелерин чорудар талазы-биле Ведомство аразының комителинин Даргазы **И. БАРДИН.**

## Черниң кылымал эдеринчизи-биле „Юпитер“ дээр америк ракеганы салып үндүргени

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорк шагы-биле 22 шак 48 минута (Москва шагы-биле 6 шак 48 минута) турда, Черниң кылымал эдеринчизин чедирер «Юпитер» хевирниң ракетазын ында салып үндүрген деп Кейп-Канаверал (Флорида штат) америк телеграф агентилеллери дыңнаткан. Америк командылал черинин төлөөлекчилериниң медеглелин барымдаалаш, салып үндүрүүшкүннүң алыс түннели бүдүн чартык—ийи шак болганда илдең болур деп агентилел черлери айыткан.

## Америк эртемденнериниң парлалга конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Черниң баштайгы америк кылымал эдеринчизин салып үндүрген дугайты америк эртемденнериниң парлалга конференциязының дугайын Вашингтондан Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизи дыңнаткан.

Ужугар снарядтарның эргелелиниң төлөөлекчизи немец эртемден Вернер Фон Браун корреспондентилериниң айтырыгларынга харыылавышаан, ол бодунуң саналашкыннарын өскертирин бодавайн турарын чугаалаан: ракеталарның болгаш эдеринчилериниң талазынга Совет Эвилелин чедер төлөөде Каттышкан Штаттарга беш чылдар негеттинер. «Ийиги (совет.— Ред.) эдеринчиниң ажыктыг чүгү—1126 фунт болганын утпас херек. Бистиң ам дээрже салып үндүрүпкен чүвевис эдеринчи-биле чүгле сагыш сеткил ёзузунга эдержип болур» деп Фон Браун айыткан.

«Бир эвес орустарга бодаарга, 20 хуу дүрген шимченген-даа болзувусса, оларны эттер төлөөде бистерге дөмей-ле беш чыл негеттинер ийик» деп Фон Браун медеглээн.

Бодунуң амгы оруунга ол эдеринчи Совет Эвилелиниң кырын таварты ужуп эртпес, чүге дээрге, оон оруу соңгу широтаның барык 34-кү градузундан ынай эртпес деп корреспондентилерге дыңнаткан. Ынчалзажок оон радио сигналдары Совет Эвилелиниң мурнуу талакы кезээнге дыңналыры чадап чок дээн.

## Египеттің болгаш Сириянның аразынга эвилел дугайында декларацияга ат салганы

КАИР. (СЭТА). Египеттің болгаш Сириянның аразынга эвилел дугайында кады кылган египет-сирий декларацияга Египет республиканың президентизинин албан кылыр черинге февраль 1-де байырладыг байдалда ат салган.

Декларацияга Египет республиканың президентизи Гамаль Абдель Насер, Сирия республиканың президентизи Шукри Куатли болгаш ийи чурттарның чугаалажышкыннарга киришкен төлөөлериниң кежигүннери ат салганнар.

## „Аль-Ахрам“ солуннуң дыңнадыы

КАИР. (СЭТА). «Аль-Ахрам» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, Йеменниң хааны имам Ахмед Египеттің президентизи Насерге болгаш Сириянның президентизи Куатлиге телеграмма чорудуп, федералдыг эвилелге үндезилөөш Каттышкан араб Республикага Йеменниң каттыжар күзелдинин ында илергейлөөн. Даштыкы политиканың, камталалдың, экономиканың болгаш чырыдыышкынның айтырыгларының талазы-биле бүрүн чаңгыс эп Йеменниң болгаш Каттышкан Араб Республиканың аразынга турзун деп күзелди имам Ахмед илереткен деп ол солун бижээн.

## Египеттің болгаш Сириянның аразынга эвилелди тургусканынга хамаарыштыр

КАИР. (СЭТА). Египет республиканың президентизинин албан кылыр черинге ат салдынган, Каттышкан Араб Республиканың декларациязында чугаалап турары болза, Каирде Күббе ордузунга 1958 чылдың февраль 1-де болган төөгүлүг хуралга Сириянның президентизи Шукри Куатли болгаш Египеттің президентизи Гамаль Абдель Насер Сирия болгаш Египет республикаларның төлөөлекчилери-биле ужурашкан.

Бүрүн араб чаңгыс эпче баштайгы базым кылдыр ийи чурттар каттышкан дугайында Египеттің национал хуралының болгаш Сириянның төлөөлекчилер палатазының бир эп-сеткилдиг хүлээп алган доктаалдарын олар чугаалажып көргеннер.

Ылаңгыя сөөлгү үеде, оларны улам-на чоокшулаштырган оларның дем каттыштырган демисели — хосталга болгаш чаарты төрүттүүүшкүн дээш ол демисел тайбынга болгаш кады ажылдажылгага бүүрелди тодаргай демдеглөөш, национализмниң ужур-дузазынга үлам-на тодаргай билиишкинни киргениниң соомда, ийи республикаларның аразынга эвилелди чедиишкиниг тургузарынга хөй-хөй түүлдер бар деп түннелди олар кылганын декларацияда айтыш турар.

Ынчангаш хуралдың киржикчилери болза Египеттің болгаш Сириянның Каттышкан Араб Республика деп адаттынар чаңгыс күрүне кылдыр каттыжарының өргежок чугулазынга боттарының долу чөпшөөрежилгезин, долу бүүрелин болгаш ханы шынзыгыышкынын медеглеп тур деп декларацияда айыткан.

Оон ангыда, Араб Республикага президент баштаан башкарылганың демократтыг системазын хүлээп алырынга олар бир эп-сеткилдиг чөпшөөрешкенин медеглөөрин шиитпирлөөннер. Күүсекчи эрге-чагырга күрүнеиң баштыңының холунга турар, оон мурнунга харыысалгалыг, оон томуйлааны министрлер аңаа дузалаар.

Хоойлу үндүрер эрге-чагырганы чаңгыс аай парламентиге дааскан турар.

Чаа республикага чаңгыс аай тук, чаңгыс аай армия турар болгаш чаңгыс аай улус бир эп-биле сырый каттышкан болуп, бүгү кижилер деңгеерлиг болгаш деңгеелелерлиг турар.

Президент Шукри Куатли болгаш президент Гамаль Абдель Насер сирий болгаш египет парламентилерге 1958 чылдың февраль 5-те средада улуска ыйгырыг үндүрүп чүве чугаалаар, амгы хуралга хүлээп алдынган шиитпирлериниң дугайын дыңнадыр болгаш тургустунуп турар аныяк республиканың үндезилеттинери чаңгыс эптиң принциптерин тайылбырлаар деп декларацияда айтыш турар.

Ол каттыжыышкынның принциптериниң дугайында болгаш күрүнеиң баштынын чоокку 30 хүннерде соңгуур дугайында бүгү-ниити плебисцитке киржиринче Египеттің болгаш Сириянның улустарын олар кыйгырарлар.

Ийи чурттарны каттыштырар дугайында шиитпирни хүлээп албышаан, хуралдың киржикчилери ол каттыжыышкын бүгү араб улустарны сырый каттыштырар сорулгалыг болгаш каржы-хажагай зоруктардан араб улустарны камгалаар. арабтарның бот эргезин быжыглаар болгаш ону камгалаар төлөөде, эвилелдиң азы федерацияның хевиринге аңаа каттыжарын күзөөн кандыг-даа араб күрүне аңаа каттыжып киреринге оон өжии ажык деп медеглеп турарлар.

**Кипр.** Англи колонизаторларның кадыг-дошкун хемчегери Кипрниң чонунуң хосталга дээш демиселин кошкадып күш четпейн турар. Ортулуктун хөй-хөй хоорайларында чыскаалдар болуп турар.

**Чурукта:** Никозияның аныяктарының массалыг чыскаалы. Чыскаалганнар Грециянның национал тугун кедүрүп алгаш чоруп турган.

Эллес пресстиң фотозу.

## Редакцияга ЧАГААЛАР

### Фермада четпестерни чайладыр

Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг сумузунда Ленин аттыг колхозтуң төп сүт-баразын фермазында 60 баш төрүүр инектерни тургузу азыралда ажаап турар. Ам ында 17 инектер бызаалаан.

Инектерниң эрте бызаалаары баш удур билдинип турган хирезинде чаш бызаалаар хүлээп алыр кажааны чылыглап, сентээр талазы-биле колхоз баштаар черинин даргазы эш Федотов, ферма эргелекчизи эш Чержей-оол сагыш салбааны-биле бызаа кажаазында кандыг-даа септелге кылдынмаан.

Чурталга бажыңнарын чаа тутхан, ишти, дашты чылыглаттынмаан, демир суугуларлыг. Ол бажыңнарда кижилер хүндүс от, а дүне шуглак „күжү-биле турар. Оон хараазы-биле чаш бызаалардың хөй кезии хүндүс чылыг хүнзеп, дүне доңуп турарындан аарып турар апарган.

Ферма эргелекчизи Чержей-оол, учетчик Чадамба олар бызаа кажаазын септедип, печкалар кылдыртып бээрин колхоз даргазы эш Федотовтан каш удаа негээн бис, а эш Федотов ону херекке албайн турар деп чугаалап турар. Колхозтуң удуртукчулары Федотов, Шактар олар ферма эргелекчизи Чержей-оолдуң ажыл кылбас олутпай, шушпеп чоруундан бызаа кажаазы септеттинмээн деп тайылбырлаарынга ейлежип турар.

Фермада сиген төнеринге четкен. Артыкан сиген фермадан 30 километр хире ырак Хаактыг Ажык деп черде. Ол сигенни сөөрттүп алыры бергеден турар. Колхозта 4 автомашиналар бар. Оларны сиген сөөрттүрүнге ажыглавайн турар. Фермаңың бодунда 150 тонна силос бар. Ол силосту инектерге чидиртир дээш ажыткаш, орту кипр каскаш үндүрген силос үрелип чыдый берген болган. Ынчангаш инектер ону чивейн турар.

Колхоз баштаар чери фермада четпестерни доп-дораан чайладып, ниитиниң малын менди чыл ажырып, ылаңгыя чаш бызаларны четче доруктурары чугула

**О. ДОРЖУ.**

### Чаа магазинни тударын хереглекчилер негеп турар

Бай-Тайга районнуң Таспы-Аксы суурда көдөө магазин бар. Ындыг болза-даа, ук магазиннинің хемчээли биче болган ужурунда хереглекчилериниң негелдерин ол ам чедир хандырып шыдавас апарган. Магазинде бараан шыгжаар склад база чок.

Чаа магазинни болгаш складты тудар дугайында хереглекчилер ниитилелиниң хуучуларының негелдезин Бай-Тайга райпозунуң баштаар чери амга чедир күүсеттпейн келген. Көдөөде садып алыкчыларның хереглелдерин үлегерлиг хандырар төлөөде, Таспы-Аксы суурга чаа, делгем магазинни болгаш складты тудары чугула.

**Ч. БОЛАТ.**

### *Колхозтарның бажыңнарын бүрүн радиожудар*

Каа-Хем районда «Бурунгаар» көдөө ажыл-агый артелиниң төвүн радиожуткан болза-даа, чамдык колхозчуларның бажыңнарында радиону чедир киирбээн. Чижээ, колхозчулар Доржу, Чат-оол, Нурсат болгаш өскелерниң-даа бажыңнарында радиону киирбээн болуп турар.

Колхозчу бажыңнарны бүрүн радиожудары районнуң харылзаа конторазында негеттинип турар.

**С. БИИЖИК.**

«Шынның» материалдарының изи-биле

### „Механик багай ажылдап турар“

Мындыг эге-биле Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» көдөө ажыл-агый артелиниң электростанциязының механиги Тойбунуң багай ажылдап турары-биле колхозта механизастаттынган чамдык бүдүрүлге черлериниң электри күжү-биле үзүктелиишкиниг хандыртынып турарын илереткен корреспонденция «Шынга» парлаттынган.

Колхоз баштаар черинин даргазы эш Кудурукпайның редакцияга дыңнатканы болза, корреспонденцияда айыткан фактылар шынныг, механик Тойбуга колхоз баштаар чери хемчег көргүскен. Электри күжү-биле ажылдаар механизмнер доктаамал ажылдап турар.

### ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык ортумак школазының интернадының ажылында улуг четпестерни илередип, көдөө корреспондент «Шын» солун редакциязына бижээн.

Облононуң эргелекчизиниң оралакчызы эш А. Соколовтуң редакцияга дыңнатканы болза, школаның интернадының эргелекчизи эш Кара-оол интернаттың ажылын баксыраткан турганы хыналдадан илерээн. Эш Кара-оолду ажылындан үндүргеш, школаның директору эш Краска администрация талазы-биле хемчег көргүскен.

# ХААКЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Хаактыг маңнаарынга эки түннелди көргүзүп, бирги разрядчы болуру, а харын-даа спорт мастериниң деңнелинге чедери бүдүн чылдың дургузунда үзүктел чок белеткелден хамааржыр. Бистиң аравыста дыка хөй хаакчылар чүгле кыштың 2—3 айларында белеткенгеш, маргылдаага киришкен сөөлүнде келир кышка чедир спорттуң кандыг-даа хезирлерин кылбастар. Ол болза хаакчының ёзулуг белеткели эвес-тир.

Хаак спорту кол болгаш белеткел үези деп ийи үелерлиг. Кол үе болза кыжын хар кырынга белеткел, а белеткел үези болза чазын, чайын, күзүн белеткенирге болур. Час, чай, күс—хаакчы кижиниң долу болгаш чогуур негелдезинге чедир белеткенип, эрес, капшагай, шыдамыккай чорукка чаңчыгар үези. Бо үеде бир недель иштинде үш, дөрт катап ийи, үш шак иштинде арыг ишти шаптараазынныг черлерге маңнап, чадаг тергелиг чоруп, аар чүве көдүрүп, бедикче үнүп, суггa эштип, хол бөмбүү, баскетбол, бут бөмбүү, хүреш, чиик атлетика дээн ышкаш спортчу оюннарны кылыр.

Белеткел үезинде хаакчы янзы-бүрү ажыктыг түүлдерни кылырга кижини хаакка дүрген маңнаар, аваангыр, капшагай болдуруп, шагзырап сулараар чоруктан чайладыр. Белеткелди чорудуп тургаш кайы хүнде чүү кылырыл деп чүвени баш бурунгаар планнап алыр. 3-тен 10 километр хемчээлдиг дистанцияны ийи, үш недель иштинде белеткел кылып эрткениниң сөөлүнде бүгү күш-биле маңнап каап турар. Оон ангыда спорттуң кандыг-ла бир хевирлериниң маргылдааларынга киржип каап турар болза улам эки. Оон-биле чергелештир чайгы-даа, кышкы-даа белеткелди чорудар мурнунда эмчиге хынадып алыры чугула.

**Кышкы белеткел.** Хаакчының кол белеткел үези болур кыжын хар кырынга канчаар белеткенирил? Бир-ле дугаарында хаакчы кижи хаакка маңнаарының эң чугула дөрт аргаларын ыяк кылдыр шиңгээдип алган болур ужурлуг. Ол аргалар болза, базым санында өөлчештир даянып чорууру, базым чокка ийи хол-биле иттинери, чаңгыс баскаш ийи хол-биле иттинери болгаш ийи баскаш ийи хол-биле иттинери болур.

1. Базым санында өөлчештир даянып маңнаар арганы колдуунда-ла хаак эки чылыш чок болза оргу черге база чоорту өскергейге ажыглаар. Бо арга-биле чоруп турда холдуң болгаш буттуң шимчээшкини чадаг кижи кылаштап чорааны-биле дөмей. Оң талакы бутту бурунгаар чылзы баспышаан, бүгү бот колдуунда-ла ол бут кырынга баар болгаш солагай холда даянгыышты даянгаш, солагай бут-биле пружинагылаштыр бурунгаар дап бээр. Шак ындыг чурум-биле холдарның болгаш буттарның ажылын дараалаштыр кылыр.

2. Базым чокка ийи хол-биле иттинер арганы хаак эки чылгырда болгаш өлөөн кудургай черге ажыглаар. Бо арга болза, ийи бутту кожа баскаш ийи хол-биле денге иттинери-дир. Иттиниикен сөөлүнде ийи холду болгаш бүгү ботту кончуг сула тудар. Ынчан хаак дүрген чылып чоруптар болгаш организмни түр када дыштандыра клаптар чай ында. Оон соонда хаактың чылары ооумнап кээрге база катап күш-биле иттинип каар болгаш ынчалдыр-ла үргүлчүлээр.

3. Чаңгыс баскаш ийи хол-биле иттинер арганы чоорту кудургайга ийикпе оргу-даа черге хаак эки чылгырда ажыглаар. Бо аргада баштай бир бутту бурунгаар чылзы баспышаан, өске бут-биле күштүг тептингеш, ийи хол-биле денге иттинер. Иттиниикен сөөлүнде ийи бутту кожаландыр баскаш, хаактың чылары ооумнап чорда өске бутту бурунгаар чылзы баскаш иттинер болгаш ынчаар үргүлчүлээр.

4. Ийи баскаш иттинер арганы оргу, шала кудургай черге болгаш кылагар доштуг чер таварышса ажыглаар. Бо арга болза, ийи бутту бурунгаар солуштур баскан сөөлүнде ам иттинери болур. Хаактың дүргедээшкини ооҗургай бээри билек-ле база катап ийи баскаш, иттиниип. ынчаар үргүлчүлээш чоруптар.

Бо аргаларны белеткел үезинде ыяк кылдыр шиңгээдип алыры хаакчы кижиге тергиин чугула. Маргылдаа үезинде дистанцияның оруу янзы-бүрү болур болгай. Ынчангаш бо аргаларны шуптузын ажыглаар болза, хаакчы шагзырап, турып баксыравас болгаш маңнап чорааш шала кудургай черлерге суг организмни дыштандырып ап чоруур чайлыг болгаш эки түннелди чедип алырынга улуг идиг болур.

Бистиң чамдык хаакчыларывыс бо аргаларны ам-даа долузу-биле ажыглап билбестер. Оларның хөй кезии-ле бирги арганы бүгү дистанцияның дургузунда ажыглап турарлар. Бо арганы ылаңгыя шала кудургай суг черге мырыңай ажыглаан херээ чок болгаш харын-даа хаактын дүрген чыларынга шаптык болур. Ол ышкаш хол, бут үргүлчү шимчеп турар болганындан бичии-даа дыш аптар чай тывылбас.

Эрткен чылын 15 километрге Улуг-Хем райондан келген аныяк хаакчы Коңгар-оол болгаш Кызылдың хаакчызы Карашпай олар маңнап үнер черден менден бичии-ле озалдап үнгеннер. Дистанция орту чедир-ле олар менден чыдып калбайн чорааш, сөөлгү өөр өскергейге мени эрте бергеннер. Оон эгелөөш-ле орук шала кудургайлап эгелей берген чүве. Олар чүгле базым санында өөлчештир даянып маңнаар арганы ажыглап, кудургайга херек өске үш арганы билбес болганындан менден оранчок чыдып калганнар. Ынчангаш белеткел үезинде бо дөрт аргаларны каяа, кандыг черлерге херегледе эки дөрзин өөренип алыры чугула. Дистанцияга маңнап чорда бичии кудургай, оңгар суг черлер таваржырга аңаа ыяавыла ийи хол-биле дыңзыды иттине каапкаш, хаак чылын чорда бүгү ботту сула тудуп, организмни дыштандыра каптар чай оон үне бээр болгай. 20—30 метр хире кудургай черлерге таварышканда оон бажыңга ийи, үш улаштыр чаа иттиниипкеш, ийи холду сула салгаш, мырынай чавызап олуруп алыр. Ынчан агаар эзининиң кижиге дээр күжү бичеллээр болгаш хаак дүрген сыылады чылып эгелээр. Хаак ооҗумнагыже чедир кижи шөлөөн дыштанып ап болур.

Кышкы белеткелди баштайгы хар чаа-биле деңге эгелээр. Бир недель иштинде 4-тен хөй эвес 2—3 шак иштинде арыг ишти, өскээргей, девүнчүк, оңгар чоогалардыг черлерге чорудар. Ол белеткелди план ёзугаар вторникте, четвергте, пятницада азы субботада болгаш дыштанып хүнде кылыр. Пятница ийикпе субботa хүннеринде хаактыг селгүүстээшкин кылып, даага чунгулап, шоолуг эвес белеткел кылыр. Дыштанып хүнде эки белеткенип, хыналда кылып маңнаар ийикпе азы маргылдаага киржип, ГТО-нуң нормаларын дужаап болур. Кышкы белеткелдің кол сорулгазы болза дистанцияны чоорту улгаттырып, хаакка маңнаарының арга техниказын өөренип, шыдамыккайынга, могап шагзыравазынга организмни чаңчыктырып, дүрген маңнаарының аргаларын шиңгээдип алыры болур. Болунуң кылып алганы планын ёзугаар белеткелди ооларда 5 километрден 50 километр чедир, уруглар 5 километрден 25 километр чедир чорудар.

Чижээлээрге, план ёзугаар 10 километр хемчээлдиг черге белеткел чорудар дээнде баштай 1—2 километрни ооҗум, 200—300 метр хире черни шоолуг дүрген эвес, а 100—150 метр хире черни кончуг дүрген эртип, оон соонда ооҗумнап, дүргедеп чоруур. Бир ай хире белеткелдің сөөлүнде белеткел кылыр дистанцияның дүрген маңнап эртер хемчээлин улам-на үзүлүп маңнаарын база дүргедедир. Чижээ, баштай 5 минута ооҗум чорааш, 5 минута дүрген, оон 4 минута ооҗум, 6 минута дүрген дээн ышкаш.

Кышкы белеткелди өөрөн каш недельдер иштинде эрткен болгаш 18 километр хемчээлдиг дистанцияга маңнаар деп турар хаакчының баштайгы бир недель иштинде белеткелиниң чижек планы мындыг.

Вторникте ортумак дүргедээшкин-биле 25—30 километрни эртер. Ол чорааш 5—6-даа катап 1—2 километр хире черге кончуг дүрген күжениишкин-биле маңнап каап чоруур. Средада арыг ишти шаптараазынныг, оңгул-чиңгилдиг черлерни эртип, 25 километр хире черни янзы-бүрү аргалар-биле эртер. Четвергте 18 километрге ооҗум болгаш дүрген маңнаарын дараалаштырып, шала кудургай-даа черге, оргу-даа черге базым чок иттинер арганы колдуг ажыглаар. Субботада 3—5 километр хемчээлдиг черни долгандыр оруктан алгаш, аңаа улуг үр өвес ооҗум маңнап, хаактыг селгүүстээшкин кылып, чүнгулап чоруур.

Дыштанып хүнде 5—10 километрге шенелде кылып маңнап, ол дистанцияларга маргылдаага киржип болур. Оон соонда дораан-на база катап ол дистанцияны аваа эртери чугула.

Дараазында недельде белеткелди ындыг янзылыг чорудуп, дистанцияларның хемчээлин өскертип турар. Бир недель белеткелди кылгаш дыштанып хүнде ыяавыла шенелде кылып маңнаар. Бистиң чамдык хаакчыларывыс бүгү кыш дургузунда кандыг-даа плана чокка 10—15—20 километрлерге хүннүң чыгыы маңнап турарлар. Ол—ёзулуг белеткел эвес. Ындыг план чок маңнаашкыннарның түннелинде кижи турып баксырап, дыш чок болур болгаш ырмазыраар чорукка таваржыр. Ол ышкаш дүрген маңнаарының арга техниказынга чаңчыгып, ону эки шиңгээдип ап шыдавас.

Маргылдаа болуру чоокшулап келгенде маңнаар дээни дистанциязынга 2—3 катап шенелде маңнаашкынны бир недель бурунгаар кылыр. Ынчан бүгү белеткелдің түннели кандыгыл деп чүве билдинер болгаш маргылдаа үезинде ол дистанцияга күштү канчаар чарыгдаа эки деп чүвени баш бурунгаар бодап алыр.

**Хаакты ажаары.** Эки дерттинген болгаш ажаалдазы эки хаак хаакчының маргылдаага эки түннелди чедип алырынга улуг рольдуг. Маргылдаага-даа киришкенинин, белеткел-даа кылганының сөөлүнде хаакты кайы хамаан чок октап, ылаңгыя изиг черге тургузуп черле болбас. Хаакты харын эки аштааш, ортузунга 10 сантиметр хире хемчээлдиг ыяш кыстыргаш, ужу-бажын кыза шараааш, бир чүвеге челендир тургузуп каар. Чайын шык какпас серин черге тургузар.

Хаактың чылгыры эки болзун дээш оон улдунун тускай хаак чаар смала ийикпе № 1 ус-биле печка аксынга хаактың улдунун изиди деген турган чаап алыр. Хаактың улдунун изиди дөгөөш-ле демги үстерни аңаа сиңир чаап-ла, чаап-ла турар. Оон соонда хаактың улдуну мырынай кылаң кара апаар. Ынчаар чаап алган хаактың чылгыры эки. Оон соонда ёзулуг хаак үстери-биле агаарга таарыштыр чаап алырга ол үзүн дистанцияларга арылбас болур.

Хаакчының эки түннелди көргүзерининге база бир кол чүве болза, янзы-бүрү хаак үстерин агаарның байдалынга таарыштыр шилип тургаш чаап алыры болур. Бистиң областың байдалынга болгаш харынга колдуунда «Карандаш», «Победа», № 4, 5, 8, 9, 10, «Свикс», «Рекс» болгаш «Темп» деп үстерни ажыглап турар. «Карандаш» деп үстү эрги-даа, чаа-даа харга 20 градус чедир соокта хереглөөр. «Победаны» моондактарлыг берге дистанцияга эрги харлыг, 20 градустан куду соок турда чаар.

«Темп» деп үс кеп өөнүг болгаш чаа чагган харга чуга кылдыр, эрги харга кылын кылдыр чагдынар. Нургулайында «Карандаш», 8, 9, 10 дугаарлардыг үстер болгаш «Темп» деп үс бистиң областың кышкы кандыг-даа соогунга таарыжыр.

**А. ТЫРТЫК-КАРА,**
хаак талазы-биле 1-ги разрядчы.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизинин 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизинин база бухгалтерияның 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдөө ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизинин 3—65.

ТС—00635. Культура эргелелиниң типографиязы.